

ESZMETÖREDÉKEK

PÁR SZÓ A LADÁNYBENEI JÁZIGNAK VÉLT FELIRAT OLVASÁSÁRÓL ÉS MAGYARÁZÁSÁRÓL

A Krisztus utáni első századokban a Duna-Tisza közén megtelepedett metanaszta jázigok nyelve, egy pár bizonytalan eredetű tulajdonnévtől eltekintve csupán egy szóból ismeretes előttünk. Ezt a szót Ammianus Marcellinus hagyományozta a következő formában: „*marha marha*, quod est apud eos signum ballicum.“ A szó könnyen azonosítható a gáthá-avesztai *maraka*-val (nom. *marakō*), az új-avesztai *mahrka*-val (nom. *mahrkō*), melyek „halál“-t, „pusztulás“-t, „megsemmisítés“-t jelentenek s egyrészt az ayesztai *mar:k-* „megölni“ főre vezethetők vissza, másrészt szoros kapcsolatban állnak az ó-ind *márka-* (nom. *márkoh*) szóval (egy rossz szellem neve), a közép-perzsa *mark* és az új-perzsa *marg* „halál“ szóval. Még közelebbi kapcsolatba hozható a modern oszét *márgū* „halál!“ jelentésű csatakiáltással.

Ez az egy szó nagyobb bizonyosság a jázigok nyelvének iránti volta mellett, mint a történeti feljegyzések s a tulajdonnevekből levonható összes következtetések.

De mert a tudomány nagyon szűkében van mindenféle régi nyelvanyagnak, amely a Dél-Európából egész Közép-Európáig előnyomuló, majd újból visszahúzódó s innen csaknem kipusztult iráni népekkel hozható kapcsolatba, örömmel kell üdvözlőnünk minden újabb adatot, amely ezirányú ismereteinket akár a szkithákra, akár a szarmatákra, akár a jázigokra vonatkozólag bővíti. Ezért kellene örömmel üdvözlőnünk Mészáros Gyula „Jazyg nyelvemlék Magyarországon“ c. kísérletét is (Népünk és Nyelvünk IX, 33–51), melyben egy ladánybenei jázig-szarmata korbeli sírban talált s a kecskeméti múzeumban elhelyezett agyagedény feliratát magyarázza. A kérdés nyelvtudományi szempontból nagyjelentőségű s komolyan foglalkoznunk kell annak mértegelésével, hogy csakugyan újabb jázig nyelvemlék került-e birtokunkba. Mivel a cikk ismételt átolvasása után kételyeim merültek fel, a következőkben erről a kísérletről kívánok néhány igénytelen szót szólni.

Első olvasásra az az érzésünk, hogy az értekezés szerzője számos és jól csoportosított tényekből kiindulva komoly eredményre jutott. Alaposabb vizsgálat azonban mind több és több aggodalmat ébreszt a magyarázó kísérlettel szemben. Így mindjárt a szövegnek „archaikus“ görög írással való azonosítása nem látszik eléggé megalapozottnak. A jelek ugyanis ily módon más „archaikus“ jelekkel is azonosíthatók volnának, pl. a moabita Meša-felirat betűivel, melyekkel sokkal nagyobb hasonlóságot mutatnak, mint a görög betűkkel. Erről egyetlen pillantás is meggyőzhet. Ilyen hasonlításnak azonban nincs jelentősége. És más baj is van. Szerző a Pontus északi partján állítólag használatos archaikus ábécé korát a Kr. előtti hetedik század első felére teszi. Annak kimutatásával adós marad, hogy hol s milyen feliratokban található ez az ábécé. Viszont maga is azt írja, hogy a Pontus északi partján a jázigok csak Krisztus születése táján jelentek

meg, tehát kb. 700 év múlva. Csakhogy ekkor már aligha találtak ott archaikus ábécét. S ha úgy gondolja, hogy az archaikus jeleket a szármaták tanulták el a görögöktől s adták tovább a jázigoknak, úgy ezzel is baj van, mert a szármaták is csak a Kr. e.-i harmadik századtól kezdve mutathatók ki a Dontól nyugatra. Annak mérlegelésébe pedig talán a szerző sem mer belemenni, hogy a hetedik században e jeleket a szkithák tanulták volna el a görög gyarmatosoktól, ezek átadták volna e tudományt a harmadik században a szármatáknak, ezek ismét, szigorúan ragaszkodva az archaikus formákhoz, Krisztus születése körül a jázigoknak, akik a Kr. utáni első században átvitték volna a Tisza mellé, míg aztán közülük valaki a Kr. u.-i negyedik században, az archaikus formák gondos megtartásával, egy szeg segítségével belekarmolta e jeleket egy római cserépedény falába. Mindez képtelenség. Még ha a hagyományozásnak ez a felette csodálatos módja elképzelhető volna is, nem képzelhető, hogy az archaikus formákat 1000 éven át híven megőrizték, holott ezen irániak és a görög gyarmatosok között századról-századra mindig élénkebb lett a művelődési kapcsolat s az utóbbiak, ha valaha talán használták is, de már a Kr. e.-i ötödik századtól fogva biztosan nem használták ú. n. archaikus görög ábécét.

Még más is meggondolandó. Szerző, nem tudom, honnan veszi az ú. n. archaikus jeleket. Pedig ezt jó volna tudni. T. i. az általa közölt Δ és Ξ a rendes betűk fordított alakját mutatják úgy, amint ez az említett moabita felíraton látható. Csakhogy ez a felírat sémita s jobbról-balra halad. A legrégebb felíratokon a görögök is írtak így s írtak bustrophedonban, tehát vegyesen is, de ezeket a formákat csak jobbról-balra haladó irányból használták. Balról jobbra a következőket: Δ Ξ . Meg kell jegyeznünk, hogy jobbról balra haladó írás csupán a legrégebb korban fordul elő. Szerzőnek bizonyítani kellett volna, hogy az észak-pontusi görög gyarmatosok írtak jobbról-balra vagy bustrophedon formájában, esetleg azt is, hogy ezeket a fordított irányú jeleket balról jobbra is írták. Mert erre még nincs példánk. Szerző pedig a felíratot balról jobbra olvassa.

Az „archaikus“ jelzéssel különben sem megyünk sokra. Többet ér az „ióniai“ és „nyugati görög“ meghatározás. Meg kell magyarázni, hogy felíratunk jelei miért állanak látszólag közelebb a közölt nyugati görög betűkhöz, mint az ióniakhoz, holott az észak-pontusi gyarmatokat miletosiak alapították, akik iónok voltak. Ennek megmagyarázása elengedhetetlen. Ha az „archaikus“ fikciót kikapcsoljuk, hasonlóság csak az egészen primitív Υ , I , ζ és χ jegyeknél mutatkozik, ami aztán vajmi kevés ahhoz, hogy oly nagy épületet építsünk rá.

A szöveg tagolása természetesen csak akkor helyes, ha az olvasat helyes. De vannak meggondolni valók. Mi a célja az $[-u]-y-$ oszét praesenstó-képzővel, mikor a szerző maga is tudja, hogy ilyen nincs, s az $-u-$ a tőhöz tartozik? A bizonytalan olvasat, bizonytalan írásban s bizonytalan nyelven nem elég egy óiráni $*-u-ya-$ „komplexum“ felvételéhez. Ilyen eddig nem volt kimutatható.

PEIX- azonosítása egy av. *raēk-* tövel magánbanvéve nem volna képtelen, de ez a tő semmiféle oszét nyelvjárásban nem található. Az avesztai tőnek összekapcsolása modern oszét személyragokkal meglehetősen

problematis értékű. Szerző figyelmét nem kerülte el, hogy aktív-suffixumokkal dolgozik, holott passzív, vagy legalább is visszaható jelentést kell kihoznia. Ezért hivatkozik B r u g m a n n a r a a *-ya-* suffixum intranszitiv jelentését illetően. De ha helyesebben „átadódsz“, miért fordít elsősorban passzívumot, „átadatsz“? A passzívum képzése az oszétban egészen más módon történik. Másrészt a passzívum az óindben csak mediális személyragokkal képezhető, s szerintem az óírániban is, mert az *ēš i* írása az arszakida korban grafikailag ugyanarra a jelre megy vissza. Ez különben is olyan bizonytalan terület, ahonnan bizonyíték nagyon óvatosan meríthető.

Ha a *NYMAI* olvasat helyes, ami még a többinél is kétségesebb, ez azonosítható az oszét *nimai* „tiszteld“ imperativusszal. Nem is kell a keleti oszétéhoz folyamodni, megvan az idézett helyen, *-ā* suffixum nélkül, a nyugatiban is, amellyel különben a szerző dolgozik. De nem értem, hogyan azonosítható ez a formula ismét a keresztényen kor előtti!) *μνημὴς χάρις* nál, amely korántsem jelenti azt, aminek a szerző magyarázza: „emlékezzél meg a tiszteletéről“, hanem csak ennyit: „emlékezet okáért“, „pro memoria“ „in memoriam“, vagy szóról-szóra: „memoriae gratia“.

Nem mernék határozottan nyilatkozni arra nézve, hogy helyes-e vagy helytelen a felirat megfejtése. Csak annyit bizonyos előttünk, hogy bizonyítása jelen formájában sem paleográfai, sem nyelvtörténetileg nem meggyőző, módszere pedig merésznek látszik. Mindenesetre kívánatos volna, ha a szerző a fenti aggodalmak eloszlatására, melyek jogosan merülnek fel, további kísérletet tenne.

(Karcag.)

Gaál László.

MAGYAROSAN.

Pótlék a szerzőnek stilustanulmányához, mely a Szekfü Gyula-szerkesztette *Mi a magyar?* (1939) c. kötetben jelenik meg.

Hivatalos körökünk 1932-ben jónak látták német mintára purista mozgalmat indítani, hogy nyelvünk *tiszta, zamatos* jellegét megőrizzük... A programnak mindkét szava jövevényszó, legszebb magyar szavaink közé tartozók. Igen helyes és szent dolog a nyelvművelés megszervezése, a magyaros sajtóságok védelme gondolkodásunkban és stílusunkban, de sokan a nyelv őrzését kizárólag az idegen szavak üldözésére korlátozzák. Pedig a szó csak üres hangkombináció, semmi köze a nemzeti értékekhez; csak a nemzeti lélek melegénél, a mondatalkotás kohójában válik magyarrá.

Ha a *hal* szavunkat ma is „kal“-nak ejtenők, mint a régi finnugorok: éppúgy magyar szó lenne, mint ahogy magyar a merőben kitalált *erény* (1792), amely semmit sem vesztené értékéből, magyar szépségéből, ha véletlenül a malájok ugyanúgy neveznék a *virtust*, amint hogy még a hibásan értelmezett nemzeti hiúságunkat sem érintette a *mintá* szó, mert — bár idegen kölcsönzés — a rokon lappoktól vettük át, még pedig egyenesen nyelvművelői javaslatra, minden népi érintkezés nélkül. Egyik nyelv-